

ARCHIVI E CULTURA. Rassegna dell' Associazione nazionale archivistica italiana. 1—2, gennaio-dicembre 1967. Roma.

Ovo je novi talijanski časopis za arhivsku problematiku, koji će izlaziti usporedo s poznatom tradicionalnom revijom »Rassegna degli Archivi di Stato«. Pokretač novoga časopisa je Društvo arhivskih radnika Italije. Odgovorni urednik prof. A. Lombardo u programskom uvodniku (str. 7—12) objašnjava ciljeve i zadatke novoga časopisa, navodeći karakteristike njegove fizionomije, po kojoj će se on razlikovati od »Rassegne« što je izdaje Generalna direkcija državnih arhiva. Novi časopis neće konkurirati staroj reviji; on se javlja iz potrebe koju osjećaju arhivski radnici Italije, a jednako i korisnici arhivske građe, a koja se potreba sastoji u neophodnosti jedne široke i savremene diskusije o arhivskoj problematici; izvještavat će o vezama Društva arhivskih radnika s ostalim stručnim i naučnim društvima, nacionalnim i međunarodnim; ne prihvatajući ideje i praksu rasparčavanja kulture na pojedine njene oblasti i sektore, težit će da s platforme totaliteta kulturnog fenomena raspravlja kompleksne teme koje prelaze granice arhivistike. Međutim, kako dalje naglašava urednik (str. 7), novi časopis prije svega želi da što uže poveže sve faktore i snage na polju arhivske djelatnosti, kako bi Društvo arhivskih radnika Italije postalo takav organizam, koji će biti u stanju da pronađe sredstva pomoću kojih će se moći, »preko dubokog procesa obnove«, prevladati »kriza« koja već godinama potresa »nacionalne arhivske strukture«.

U nastavku se ne analiziraju elementi, forme očitovanja, niti uzroci spomenute krize, već se nešto detaljnije daju karakteristike pojedinih rubrika koje će imati novi časopis. To su ove rubrike: I rasprave i inventari; II aktivnost Društva arhivskih radnika Italije; III problemi i pitanja od interesa za Društvo arhivskih radnika Italije; IV historijska istraživanja; V iz sveučilišnog života; VI arhivi i moderna tehnika; VII obavijesti i razno.

U prvoj rubrici bi uvijek trebala naći mjesto jedna »naučna rasprava«, koja mora biti originalni doprinos problematici koju tretira. U ovom prvom svesku (dvobroju novoga časopisa) to je rasprava prof. G. Costamagne s područja paleografije (str. 15—21) s kritičkim primjedbama na neke teze o historiji pisma, što ih je iznio R. Marichal u svom djelu »L'écriture et la psychologie des peuples«, Paris 1960. Uz to je u ovoj rubrici ponovno objavljen stari inventar arhiva općine Este (str. 22—36), kao prilog historiji izrade naučno-informativnih pomagala u arhivima, i kao primjer starog inventara koji je još uvijek koristan istraživačima.

U drugoj rubrici će se objavljivati materijali koji ilustriraju važniju aktivnost Društva arhivskih radnika Italije. U ovom prvom svesku (str. 39—89) to su odabrani materijali XIII kongresa Društva održanog 1964. god. u Bariju, te širi izbor materijala s XIV kongresa održanog god. 1966. u gradu Este, a na kraju je dodan i zapisnik zasjedanja upravnog odbora Društva od

5. XI 1966. kao i važeći tekst statuta Društva, prema redakciji usvojenoj na kongresu u Bariju 1964. godine. Ovo je jedna od najobimnijih rubrika novoga časopisa. Vrlo je instruktivna, odražavajući razgranat i sistematičan rad Društva talijanskih arhivskih radnika, usmjeren na zaista važna i savremena pitanja, među kojima možemo reći da dominira odnos arhiva i nauke, posebno prema potrebama naučnog rada u Italiji. No, istovremeno objavljeni tekstovi pokazuju i znatan udio talijanskih arhiva i arhivista u razvoju i rezultatima talijanske historiografije. S druge strane, iz objavljenih materijala u ovoj rubrici uočava se i mnogo savremenih problema arhivske službe u Italiji, pa i ponešto od elemenata one »krize« u talijanskim »arhivskim strukturama«, koje napominje urednik A. Lombardo u svom uvodniku. Društveni statut objavljen je s namjerom, da se potakne diskusija o njegovim eventualnim izmjenama i dopunama. No, naglašava se, da pri tome treba polaziti od slijedećih »datih činjenica«: a) Društvo sačinjavaju prvenstveno stručnjaci arhivisti, pa se to mora odražavati i u naučnim i staleškim programima Društva; b) učlanjen je i veliki broj arhivskih radnika drugih kategorija, kojima treba omogućiti da imaju svoje predstavnike u upravnom odboru, pa da tamo mogu iznositi svoja profesionalna i staleška pitanja; c) članovi su Društva i sveučilišni nastavnici, te kulturni radnici, time što oni već imaju svoje predstavnike u upravnom odboru; d) učlanjeni su u Društvo i arhivisti iz raznih javnih ustanova, kao i oni iz privatnih arhiva, pa je potrebno da i oni imaju svoje predstavnike u upravnom odboru Društva!

U trećoj rubrici novoga časopisa treba da se razvije diskusija o najživljim i najurgentnijim pitanjima arhivske djelatnosti, a prije svega pitanja na planu relacija: arhivi — kultura. Nešto pobliže objašnjava se to (str. 9) na ovaj način: na širokom frontu prevladana je koncepcija o arhivima kao »zaključanim vrtovima« jedne statičke kulture, pokopane u staleškoj koncepciji, bez perspektive razvoja, a udaljene od kulturnih strujanja našega doba i od aktiviteta istraživača — historičara; arhivisti su danas čvrsto uklopljeni u proces historijskog istraživanja, dajući doprinose koji su zaista prijeko potrebni profesionalnoj historiografiji; arhivistika i historijska nauka nisu danas neke rivalitetne ili konkurentne djelatnosti, među njima se ne mogu postavljati pitanja prioriteta ili pitanje na čijoj je strani kompleks inferiornosti, nego su to dvije paralelne aktivnosti, koje teže istom cilju — otkrivanju historijske istine.

Nadalje, u ovoj će se trećoj rubrici razmatrati i problemi vezani uz aktivnost Glavnog arhivskog savjeta Italije. Po mišljenju urednika to stručno tijelo, nakon njegove reforme po arhivskom zakonu, od 1963. godine, nije još našlo svoj »ubi consistam«; održalo je mali broj sjednica; nema utvrđenog periodiciteta svojih zasjedanja; nema svog sekretarijata, nezavisnog od ministarskih ureda; informativna služba mu je slaba; preveliki broj njegovih članova biva imenovan »odozgo«; manjkava je javnost njegova rada; potrebne su veće mogućnosti da to tijelo samostalnije saziva svoja zasjedanja, a isto tako i da samostalnije odlučuje u okviru svojih nadležnosti.

Konačno, u ovoj će se trećoj rubrici objavljivati i materijali o vezama Društva arhivskih radnika sa srodnim stručnim udruženjima, odnosno sa stručnim društvima koja su interesirana za oblast arhivske djelatnosti ili pak provode neke zajedničke akcije s profesionalnom organizacijom arhivista.

OVAKO zacrtana programska politika treće rubrike ostvarena je u prvom dvobroju novoga časopisa slijedećim priložima:

G. Prunai prikazuje rad Glavnog arhivskog savjeta u trogodišnjem periodu 1965—1967. godine (str. 93—97). Proizlazi da se ovaj Savjet, uz svoje tekuće administrativne poslove, bavio ovim pitanjima: redigiranja programa za publiciranje arhivskih »vodiča — inventara«; objavljivanje historijskih izvora iz nedržavnih arhivskih institucija; pokretanje serijskog izdavanja arhivskih izvora, s posebnim obzirom na publiciranje starih statutarnih ko-

difikacija; projekt zakona o sankcijama za zaštitu nacionalnog arhivskog blaga; donošenje konkretnih zakonskih normi na temelju teza što ih je izradila Komisija talijanskog parlamenta za zaštitu i valorizaciju spomenika historijskih, arheoloških, umjetničkih i prirodnih. U sumarnoj analizi iznesenih stavova, i konačnih zaključaka Savjeta, autor posebno naglašava činjenicu značajnog doprinosa talijanskih arhivista obradi historije institucija (uprave, sudstva, privrede, vojnih organizacija i dr.), čime su oni djelotvorno pokazali svoju kvalificiranost u ovoj domeni historijskih istraživanja, toliko korisnoj i nacionalnoj historiji i arhivistici. Isto vrijedi i za njihove rezultate u oblasti pripreme i publiciranja naučno-kritičkih izdanja arhivskih izvora. »Čistim historičarima« ostaje široko polje, glavno područje njihove djelatnosti, a to je da pišu i objavljuju naučne rasprave i djela na temelju objavljenih historijskih izvora. U svakom slučaju dobro je i korisno da rad na publiciranju arhivskih izvora potiče i koordinira jedna posebna Komisija, formirana u tu svrhu, a koja treba da pokazuje što više aktivnosti, inicijative i dinamičnosti u svome radu.

Od šireg su interesa i problemi liberalizacije korištenja arhivske građe, što ih je pretresao Glavni arhivski savjet. Zeljelo se, naime, udovoljiti zahtjevima nauke koja traži da budu pristupačni korištenju i arhivski dokumenti nastali za posljednjih 50 godina, odnosno za posljednjih 70 godina kada su u pitanju sudski spisi. Zauzet je stav da to treba omogućiti, dajući za to odobrenje »od slučaja do slučaja«. Time bi se omogućilo korištenje i dokumenata nastalih sve do god. 1930, odnosno i onih do god. 1939. ali, u potonjem slučaju, uz primjenu strožih kriterija i garancija. Utvrđeno je da ministarstva vanjskih poslova i vojske prelaze i te granice korištenja, no objavljivanje svoje građe, a posebno one koja potiče iz perioda preko navedenih granica, ova ministarstva povjeravaju samo svojim posebnim historijskim institutima. Konstatirano je, nadalje, kako je nesumnjivo da sistem odobravanja korištenja novije građe »od slučaja do slučaja« neizbježno stvara razne praktične poteškoće, pa i diskriminira poneke naučne radnike, ali da »za sada« nije moguće odrediti drugačiji sistem i kriterije. Ovdje autor ističe (str. 95) i pitanje građe u institutima za historiju pokreta otpora, koja je u cjelini pristupačna korištenju, bez iznimke. Ako je moguća ovolika liberalizacija korištenja čak i za građu iz perioda drugog svjetskog rata, tada se logično nameće potreba istog stepena liberalizacije i za građu pohranjenu u državnim arhivima.

O pitanjima razgraničenja i koordinacije među službama zaštite spomenika kulture i arhivske službe autor ne iznosi detalje o stavovima parlamentarne komisije i Glavnog arhivskog savjeta. Zanimljive su, međutim, iako kratke napomene o pokrenutom pitanju resorne pripadnosti arhivske službe. Nije prihvaćena mogućnost zamjene jedne resorne pripadnosti nekom drugom, a dato je priznanje sadanjem resoru unutrašnjih poslova na njegovim dosadašnjim naporima za razvoj državnih arhiva. No, spominje se ideja autonomnog — samostalnog statusa arhivske službe, izvan postojećih resora, i takva ideja stiče svoju afirmaciju. Spomenimo još i posebnu pažnju Savjeta usmjerenu efikasnijoj zaštiti arhivske građe u privatnom vlasništvu. Smatra se potrebnom smišljenija zaštita, uz rigoroznija normativna rješenja. Posebna je pažnja obraćena i savremenom tržištu privatne arhivske građe, uz konstataciju, da je to tržište danas »osobito aktivno« i da se na niemu javljaju akteri koji raspolažu daleko većim sredstvima za otkup nego li državni arhivi odnosno ovlaštenici prećeg prava kupnje. Slučajeve prodaje arhivske građe u inostranstvo, i druge neprilike koje niču iz situacije na spomenutom tržištu, mogu se, uz druge mjere, suzbiti i time, što bi arhivska služba imala stalno na raspolaganju dovoljna finansijska sredstva za otkup privatne građe, pa da može uvijek operativno intervenirati na tom tržištu.

Drugi prilog u ovoj trećoj rubrici novoga časopisa predstavlja članak R. Giuffride (str. 98—102) u kojemu se prikazuje u kojoj su mjeri i na koji način

neki osnovni aspekti arhivske problematike došli do izražaja u radu Komisije za zaštitu i valorizaciju kulturnih dobara, formirane od talijanskog parlamenta 1964. godine. Kod formiranja kao da se nije mislilo na potrebu, da Komisija obuhvati i probleme arhivskog blaga, no u toku njena rada je to ispravljeno, te je grupa arhivskih stručnjaka pripremila za Komisiju potrebne materijale i prijedloge. Osnovna — polazna koncepcija bila je ova: da bi državni arhivi, prema opravdanim zahtjevima domaćih i stranih istraživača, mogli postati vitalni pokretački centri historijskih istraživanja, potrebno je imati odvažnosti kojom bi se tradicionalni djelokrug arhivista, što se dosada razvijao na nejednak način i po više ili manje empirijskim kriterijima, zamijenio jednom programiranom akcijom, koja bi imala zaista organski karakter, a vodila bi računa i o potrebi, da arhivska služba postane sposobna kako da zaštićuje i valorizira — na odgovarajući i efikasan način — dokumentarni materijal pohranjen u arhivima javnih ustanova i kod privatnika, tako i da nadzire formiranje i razvoj arhiva aktivnih državnih organa, kojih će historijski vrijedni spisi pristizati sukcesivno u državne arhive. Jednako je odmah naglašeno i to, da se neko zadovoljavajuće rješenje ne može nikako naći bez »radikalne reforme« postojećih struktura arhivske službe u Italiji, reforme koja će biti izvedena odvažno, ali i oprezno (str. 100).

Polazeći od logičnog i realnog stanovišta da je uspješna valorizacija arhivskog blaga najtežnje povezana s problemom arhivskih kadrova i njihovom stručnosti, naglašava se, kako su uopće temeljni aspekti »funkcionalne krize koja godinama pogađa državne arhive«, prvenstveno vezani uz kadrovsku problematiku. Misli se pri tome posebno na probleme: regrutiranja kadrova; njihovog stručnog obrazovanja i usavršavanja; povećanje kadrovskog potencijala; prestrukturiranje arhivističke karijere; uklapanje arhivista iz državnih arhiva u grupaciju naučnih istraživača, koji će se posvetiti valorizaciji arhivske dokumentacije prema zahtjevima historijskih istraživanja. Proces historiografskog istraživačkog rada mora se zasnivati na uskoj saradnji naučnog radnika i arhivista, i to ne samo na njegovom početku, već u čitavom toku toga procesa.

U nastavku (str. 100), autor ponovno naglašava stav Komisije po kojemu je opće slabo stanje blaga koje sačinjava talijansku kulturnu baštinu (»patrimonio archeologico, artistico, storico, ambientale, librario ed archivistico«) prije svega posljedica temeljnog nedostatka u postavljanju sistema zaštite kulturnih dobara. Postojeći je sistem takav da mu ne mogu biti dostatne neke mjere poboljšanja ili usavršavanja, već je potrebna radikalna reforma toga sistema. Na ovakvoj postavci treba da se temelji i zakonodavno rješenje jedne reformirane javne službe za zaštitu kulturnih dobara, bazirane na specifičnom upravno-administrativnom i finansijskom statusu, koji nadasve mora biti moderan, operativan i efikasan.

Autor dalje ističe kako je i 14. kongres Društva arhivskih radnika Italije 1966. godine, komentirajući stavove Komisije, naglasio potrebu da se službi zaštite kulturnih dobara, kojih su arhivi integralni dio, mora dati »moderno, funkcionalno i potpuno efikasno ustrojstvo« (str. 101). U pogledu arhivske građe Kongres se suglasio sa stavovima parlamentarne komisije, naglasivši da su za ostvarenje cjelokupne valorizacije ogromnog, dragocjenog i velikim dijelom neiskorištenog arhivskog blaga pohranjenog u državnim arhivima, te u arhivima javnih ustanova i privatnika, apsolutno potrebni takvi organi i organizacione strukture, koje će se razlikovati od redovnih i uobičajenih struktura ostale državne uprave, a raspolagat će i finansijskim sredstvima koja odgovaraju potrebama modernog naučnog istraživanja. Drugačija rješenja arhivski radnici ne smatraju prihvatljivima. Poduzeli su i daljnje akcije u tom pravcu. U zajednici sa stručnim društvima arheologa i bibliotekara uputili su, u junu 1967. godine, apel vladi, političkim strankama i kulturnoj javnosti. U apelu se traži: da projekt zakona o reformiranoj službi zaštite kulturnih dobara, ne odstupa od »pozitivnih rezultata do kojih

je jednoglasno došla parlamentarna komisija»; da se rješenje za ovu službu ne potraži u nekom »novom birokratskom aparatu koji će naslijediti sve mane starog (postojećeg) aparata«, te da se status naučnih radnika u arhivima jasnim zakonskim normama izjednači sa statusom nastavnog kadra na visokim školama.

Svoje vrlo zanimljive informacije o nastojanju talijanskih arhivista oko modernizacije arhivske službe autor završava (str. 102) nadom, da će talijanski parlament donijeti u ovoj domeni takva konačna rješenja, koja će odgovarati gore spomenutim prijedlozima parlamentarne komisije.

I četvrta rubrika novoga časopisa »Archivi e cultura« programirana je kao jedna od najvažnijih. Kroz njene priloge treba da se rasprave krupni problemi savremenih i moderniziranih arhivskih ustanova.

Ponajprije se predviđa upoznavanje javnosti, svake godine, s najvažnijim temama koje se proučavaju u državnim arhivima, a u odnosu na opće probleme koje rješava nacionalna historiografija. Konstatira se (str. 11) da arhivski izvori bivaju korišteni »u novom duhu«, te da je »stari i najnoviji problem« u tome: kako da se osigura takva liberalizacija njihovog korištenja, da to korištenje bude svestrano. Posebno se naglašava: »liberalizacija korištenja arhivske građe predstavlja jedan od fundamentalnih postulata ostvarenja slobode informiranja građana, te arhivi moraju biti otvoreni svima, talijanskim i stranim državljanima«.

Nadalje, ovom rubrikom poticat će se istraživanje historije arhivske djelatnosti. No, želja je, da se ta historija tretira kao »fenomenologija arhivističke misli«; da se ona prikazuje u povezanosti sa širokom oblasti kulturnog života i razvoja zemlje u datim epohama, a redakcija bi željela da naročito potakne istraživanja o radu talijanskih arhivista 18. i 19. stoljeća.

Konačno, u ovoj četvrtoj rubrici objavljivat će se i informacije o organima i organizacijama, koje i finansijski omogućavaju kulturno stvaralaštvo. U prvom redu to je npr. Nacionalni savjet za naučna istraživanja, koji na najširem planu mobilizira stvaralačke snage, dakle i one izvan tradicionalnih organizama. Njegova je inicijativa bila i pokretanje publikacije »Corpus membranarum italicarum«, čijoj realizaciji daju veliki doprinos i talijanski arhivisti, a periodičke informacije o toku radova na ovom tako značajnom nacionalnom kulturnom pothvatu objavljivat će se i u ovom novom časopisu »Archivi e cultura«.

U ovom prvom svesku četvrta rubrika sadrži četiri priloga.

A. Saladino u članku »Teme istraživanja u arhivima i moderne tendencije u historiografiji« (str. 105—113) polazi od gledišta, da je jedan od nesumnjivih elemenata koji karakteriziraju razne škole i tendencije u povijesti historiografije u tome, kako se one odnose prema problemu: koliko i kako koristiti izvore, a posebno one arhivske. Autor smatra da je u ovom vremenu poslije drugog svjetskog rata, kao nikada ranije, stvorena situacija koja osobito pogoduje jednom »u mnogo većoj mjeri suštinskom i konstruktivnom dialogu između historije i arhivske dokumentacije«. Sada nauka teži što tačnijoj verifikaciji rezultata ranije historiografije, a kako takva verifikacija mora da se izvrši pomoću arhivske dokumentacije, to je, ističe autor (str. 105), razumljiv obnovljeni interes za arhive u današnje vrijeme. Sazrijevaajući, ova tendencija vodi utvrđivanju sve naučnije historiografske metodologije, te sve bolje razjašnjava odnos između historije i arhivske dokumentacije, kao i mjesto arhiva i arhivista u raznim fazama kroz koje prolazi proces historijskog istraživanja. Osobito važan i značajan udio arhivista u cjelini toga procesa, napominje i ovdje autor (str. 106), očituje se pri specijalističkim studijama u oblasti historije institucija, kada se rad arhivista i historičara poistovjećuje, pod pretpostavkom, dakako, da i u radu arhivista ne manjkaju naučni kriteriji i shvatanje »historijskog smisla«.

Autor, nadalje, konstatira kako je u Italiji kroz posljednjih dvadesetak godina zaista mnogo porastao interes ne samo za obradu »ekonomsko-soci-

jalne« historijske problematike, nego posebno i za historiju institucija. To se ogleda i u domeni pravne povijesti. Značajno je i to, da se historija institucija ne ograničava, kao nekada, na srednjovjekovnu problematiku, već zahvata i kasnije epohe, pa i periode najnovije historije sve do drugog svjetskog rata. Arhivisti su u ovim naporima dali značajne doprinose obrađujući ex professo »historiju magistratura«. Pri svemu tome vrlo je važna činjenica, podvlači autor (str. 106), što su se istraživači historije institucija orijentirali na temeljita arhivska istraživanja, na sve intenzivnije korištenje arhivskih izvora. To je pak dalo vrijedne rezultate prvenstveno u tom pravcu, što se nisu ograničavali na neku samo »vanjsku-formalnu« historiju institucija, nego nastoje prikazati kako su određene institucije (organi, ustanove, organizacije i sl. — upravne, sudske, privredne ili dr.) »konkretno djelovale u datoj socijalnoj, ekonomskoj i političkoj sredini«.

Shvatajući potrebu prevladavanja provincijalizama u historijskoj nauci, autor ističe neophodnost zavičajne i regionalne historiografije, osobito za neke oblasti ekonomsko-društvene historije, gdje su odgovarajuće monografije (lokalnog i regionalnog karaktera) preduvjet širih zahvata i sinteza, u nacionalnim i širim okvirima. Konstatira snažan razvoj ekonomsko-društvene historije za posljednjih dvadesetak godina u Italiji, pa s tim u vezi i važnost arhiva u kojima je pohranjena građa za takva istraživanja. Na ovom se području, nastavlja autor (str. 108), sve više očituje potreba ekipnog istraživačkog rada, kojim se rezultati, postignuti na istoj problematici u raznim središtima rada, objedinjuju i uspoređuju, omogućujući i šire i zrelije sinteze. Individualizam istraživača, žali se autor, još se uvijek dosta opire sistemu ekipnog rada, ali stvarne i neosporne potrebe moderne nauke neizbježno nameću taj ekipni rad. Autor napominje kako se i u oblasti arhivistike takav rad pokazao plodnim.

Prevladavanju provincijalizma u talijanskoj historiografiji, koja se ranije suviše zatvarala u nacionalne okvire, znatno je pomoglo, kako prikazuje autor (str. 108—109), i to što je omogućeno šire korištenje one arhivske građe, koja se ranije smatrala isključivim izvorom za diplomatsku i vojnu historiju. Novo i temeljitije korištenje ovakve građe dalo je vrijedne doprinose ekonomsko-društvenoj historiji Italije i drugih zemalja, te komparativnim studijama.

Strani istraživači su mnogo koristili građu talijanskih arhiva, kako za studij historije svojih zemalja, kao i za obradu talijanske historije. Širi i kompleksniji problemi svjetske historije studirani su na temelju ove građe, kako kaže autor (str. 109), naročito sa strane »francuske i američke historijske škole«. Posebno to vrijedi za arhivsku građu Venecije i Genove.

Srednjovjekovna problematika je kroz proteklih dvadesetak godina mnogo manje obrađivana, nego li ranije. Radovi s toga područja sada se sve više bave ekonomsko-društvenim aspektima historijskog procesa u srednjem vijeku. Interes pak istraživača za 16. i 17. stoljeće bio je vrlo izrazit. Može se reći da nije bilo arhivskog fonda iz tog vremena, koji ne bi privukao njihovu pažnju (str. 110).

Najveći je interes talijanske historiografije u navedenom razdoblju, nastavlja autor (str. 110), ipak bio posvećen 18. stoljeću. I ovdje je dominirao interes za ekonomsko-društvenu problematiku, a posebno za istraživanje porijekla i razvoja onog društvenog sloja, koji je bio vladajući u slijedećoj epohi talijanskog nacionalnog preporoda. I ova je epoha, dakako, bila intenzivno obrađivana. U njenim okvirima, kako kaže autor (str. 112), mnogo je pažnje obraćeno proučavanju korijena i porijekla »kriza talijanskog društva u periodu od početka prvog do kraja drugog svjetskog rata«. Arhivski fondovi 19. stoljeća mnogo su i temeljito korišteni. Prvenstveno oni »ekonomsko-financijskog karaktera«, kao i dokumenti unutrašnje državne uprave, ali nisu bile zanemarene ni arhivske serije izrazite političke dokumentacije, te

policijski i sudski spisi. Diplomatska građa ovog perioda je ponešto manje korištena, po mišljenju autora (str. 112), dok se nije uočilo: »da ona pruža nove poglede na situaciju u evropskom Balkanu, te dragocjene podatke o odnosima između evropskih i talijanskih demokratskih pokreta«.

Konačno, u ovom periodu poslije drugog svjetskog rata, bio je u porastu također i interes talijanske historiografije za savremenu — najnoviju historiju. Autor (str. 112) želi da naročito istakne, kako su bile uske veze između: studija o Risorgimentu, onih o postrisorgimentu i studija o »krizi fašističkog perioda«. Uz dokumentaciju koja se odnosi na ekonomske prilike, mnogo je korištena i arhivska građa koja ilustrira unutarnje političke, diplomatske i vojne odnose. Istraživanja ovog perioda bila su ograničena nužnom nepriступačnošću dijela arhivske građe. Historiografija stalno nastoji da »prebrodi« ova ograničenja. U tome joj pomažu, ističe autor (str. 112) bogata dokumentacija iz novinske štampe i »mnogovrsni sistemi informacija, koji danas postoje izvan arhiva«.

Autor zaključuje svoja izlaganja konstatacijom, da je u proteklih dvadesetak godina historiografija postavljala arhivima mnogo veće zahtjeve nego li ranije, a da su talijanski arhivi ne samo ispunili sve te zahtjeve, već su joj stavili na raspolaganje i ranije zanemarene arhivske fondove, potičući time i nove vrste i aspekte istraživanja. Konačno, i arhivisti su postepeno zauzimali svoje određeno mjesto u redovima neposrednih istraživača.

U drugom prilogu četvrte rubrike A. Lombardo daje (str. 114—117), sažeti prikaz aktivnosti Nacionalnog komiteta za historijske, filozofske i filološke nauke u periodu 1964—1967. godine. Financijska sredstva kojima je Komitet raspolagao, i kojima je mogao poticati naučna istraživanja, bila su za 3—4 puta manja od postavljenih zahtjeva. Time je bilo onemogućeno neko značajnije poticanje istraživanja na zapostavljenim naučnim područjima. Ponešto se u tom pravcu postiglo koordiniranjem istraživačkih programa, koji su bili upućeni Komitetu. Autor naglašava, da je svakako bilo korisno osnivanje ovog Komiteta (1963. god.) i da se njegova djelatnost korisno odrazila. U jednom od sljedećih brojeva ovoga časopisa bit će objavljen pregled naučnih projekata, koje je financirao Komitet. Na području arhivske djelatnosti Komitet je finansijski pomagao izradu vodiča kroz arhivsku građu, posebno u državnim arhivima Napulja i Palerma, te u Centralnom drž. arhivu u Rimu. Pri tome se vodilo računa o naročitoj vrijednosti vodiča, kao naučno-informativnog pomagala. Uz to je Komitet pružio i posebnu pomoć Generalnoj direkciji talijanskih državnih arhiva za izradu »Općeg vodiča kroz talijanske državne arhive«. Nadalje je finansijski pomagao: izradu vodiča za kolekcije statuta; za istraživanja iz oblasti historije umjetnosti, izvršena sa strane arhivista, kao i za evidenciju građe u stranim arhivima, koja je od interesa za talijansku nauku. I veliki pothvat da se izradi »Corpus membranarum italicarum« dobio je, dakako materijalnu pomoć Komiteta. U ovu je akciju uključena i evidencija notarskih protokola i isprava, provođena na području Italije. U nju je bilo uključeno oko 70 suradnika, a proširena je i na evidenciju takve građe izvan Italije, u zemljama mediteranskog bazena, gdje je bio raširen notarijat »talijanskog tipa«, kako kaže autor (str. 116). Arhivisti — suradnici na izradi »Corpus-a« održali su, u periodu 1964—1967. godine, niz radnih dogovora i savjetovanja. O toku i rezultatima ovoga rada izvještavat će periodički i ovaj novi arhivistički časopis, zaključuje autor A. Lombardo. Vrlo je instruktivan i značajan prilog ovom članku (str. 118—123). On sadrži potpuni pregled po godinama (1964—1967.), svih dotacija što ih je Komitet dodijelio talijanskim državnim arhivima. Finansirani su naučni radovi: na spomenutom »Corpus-u«; na izradi vodiča; na pripremi zbornika odabrane arhivske građe; na izradi evidencije arhivske građe u stranim arhivima; na proučavanju razvoja arhivistike u stranim zemljama; na izradi arhivističke bibliografije; na izradi nekih specijalnih historijskih studija. Glavna masa finansijskih sred-

stava usmjerena je pomaganju radova na »Corpus-u« i na vodičima. U god. 1967. sveukupno su talijanski državni arhivi dobili od Komiteta za historijske, filozofske i filološke nauke, na ime pomoći za naučna istraživanja, iznos od 50,100.000 tal. lira, od čega: 24,100.000.— za »Corpus«; 18,500.000.— za vodiče, te 7,500.000.— za razne ostale studijske radove. U god. 1968. predviđen je iznos od 40,500.000.— tal. lira. Od toga je za izradu »Corpus-a« predviđeno 20,000.000.—, za izradu vodiča 16,000.000.—, a ostatak za razne druge studijske radove talijanskih arhivista.

Zadnji članak ove četvrte rubrike novoga časopisa također je vrlo instruktivan. Njime L. Firpo daje sumaran prikaz nedavno provedenog »Referenduma o državnim arhivima u Italiji« (str. 130-156). Radi se o anketi na koju su odgovorila 92 arhivska radnika i 45 istraživača — korisnika građe u arhivskim ustanovama. Upitnike za anketu pripremila je grupa za sociološka istraživanja Pravnog fakulteta u Torinu. Po završenoj anketi ista je grupa obradila i klasificirala prikupljene podatke. Poseban je upitnik bio priređen za anketiranje arhivskih radnika, a poseban za anketiranje istraživača.

Upitnik arhivistima sadržavao je dva dijela. Prvi se odnosio na pitanja statusa i karijere arhivista: stručno školovanje i sistem stručnih ispita; spremu za stjecanje viših stepena u zvanju; odnos stepena i funkcija u arhivističkoj karijeri; opravdanost zahtjeva arhivista da ih se zaposli u onoj regionalnoj arhivskoj ustanovi u kojoj će, prema fundusu svojih posebnih znanja i stručnih kvaliteta, moći da dadu najbolje rezultate u radu; profesionalno formiranje i lik arhivista; mjesto arhivista u historiskoj nauci; opći društveni položaj arhivista (posebno u odnosu na sveučilišne nastavnike i institutske radnike). Drugi se dio upitnika za arhiviste odnosi na neke zadatke arhivskih ustanova i na organizaciju arhivske službe, kao što su: preuzimanje arhivske građe u odnosu na tvorce te građe; čuvanje, zaštita i fotoreprodukcija građe; usluge arhiva istraživačima; nove vrste radnih mjesta u arhivskim ustanovama; odnosi između državnih arhiva i Ministarstva unutrašnjih poslova, kao njihovog nadležnog resora.

Upitnik upućen istraživačima (naučnim radnicima, korisnicima arhivske građe) sadržavao je pitanja koja se odnose na: pristupačnost korištenju građe pohranjene u državnim arhivima; profesionalni lik arhivista i njihova zvanja; odnose između državnih arhiva i nadležnog im resora Ministarstva unutrašnjih poslova.

Izvanredno su zanimljivi prikupljeni odgovori na ovako koncipirane upitnike. Zaslužuju iscrpniji prikaz i komentar, koji, međutim, prelazi okvire ovoga informativnog prikaza. Osvrnut ćemo se detaljnije na njih drugom prilikom, raspravljajući o srodnim problemima u nas. Ovom zgodom spomenimo samo neke elemente opće ocjene, kakvu je autor članka (L. Firpo) dao provedenoj anketi. On konstatira živ interes arhivskih radnika za ovakvu anketu i za ovu vrstu njihova dijaloga sa istraživačima — korisnicima arhivske građe. Naprotiv, ovi potonji, nisu pokazali dovoljno interesa, pa ni temeljitije angažiranosti pri izradi svojih odgovora na pojedina pitanja iz upitnika. Očekivalo se od njih više. Autor ostavlja otvorenim pitanje, da li je taj slabiji interes istraživača za ovakvu anketu rezultat: njihove povoljne ocjene postojeće aktivnosti arhivskih ustanova i rezultata rada kakve postižu te ustanove; smanjenog interesa za arhivska istraživanja, ili je to rezultat prezaposlenosti anketiranih. Uz to, autor napominje, možda se radi i o tome, da kulturni radnici u Italiji nisu još dovoljno naviknuti na ovakve vrste ispitivanja javnog mnijenja putem anketiranja. U svakom slučaju, autor smatra, da je potrebno izvršiti analizu organizacije rada na anketi, kao i grešaka uočenih u njenoj provedbi, pa da se stečena iskustva iskoriste kod srodnih i ponovljenih anketa, koje će se ubuduće provoditi.

Peta rubrika novog časopisa nazvana je »Sveučilišni život«. I kroz nju se očituje ona osnovna težnja časopisa, da zahvati u šire probleme kulturne domene, dakako, prije svega u ona temeljna pitanja, koja su od posebnog

interesa za sve grane kulturnog aktivteta, kao njihova zajednička i prioriteta pitanja, odnosno u one probleme koji arhivsku službu značajnije interesiraju.

Prvi prilog ove rubrike je članak A. Lombarda pod naslovom »Nemirno sveučilište« (str. 159—160). U tom kratkom članku autor se prvenstveno osvrće na zahtjeve studenata u savremenom procesu reforme sveučilišta. Uglavnom se zadržava na sumarnom pregledu tim zahtjeva. Ne ulazi u pitanje stavova i zahtjeva nastavnika. Konstatira nedovoljno sistematičan i neoperativan rad državnih organa, a isto tako i činjenicu, da je zapravo stalno otvoren problem spomenute reforme. Na kraju naglašava kako su arhivske ustanove izuzetno zainteresirane na tome kakve će »nove strukture« dobiti sveučilišta. To ponajprije stoga što su arhivi čuvari takvog kulturnog dobra koje je osnova »svakog historijskog istraživanja«, pa da moraju biti »duboko utkani u talijanski kulturni život, a prvenstveno u onaj sveučilišni«; uz to, i zbog činjenice što arhivske ustanove mogu znatno doprinijeti koordiniranju istraživanja. Želja je autora, glavnog urednika ovoga časopisa, da uz učešće arhivista i historičara, otvori i potakne diskusiju o pitanju integracije arhivskih ustanova u »sveučilišni sistem« i njegove nove strukture u Italiji.

U nastavku ove pete rubrike objavljen je (str. 161—167) potpuni tekst talijanskog zakona od 25. VII 1966, kojim se regulira status one kategorije sveučilišnih profesora dodijeljenih na rad (za određene nastavne ili naučne poslove) pojedinim visokoškolskim institucijama (fakultetima ili institutima).

»Arhivi i nova tehnička dostignuća« — naslov je šeste rubrike novoga časopisa. Programski joj je zadaća da prati razvoj novih tehničkih pronalazaka i ostvarenja koja se mogu primijeniti u arhivima, te da pokaže kako je »tradicionalni svijet arhiva« otvoren svemu što može unaprediti istraživanja, putem primjene novih postupaka, zasnovanih na najnaprednijim tehničkim i naučnim iskustvima.

U ovom prvom svesku novoga časopisa realiziran je taj program kako slijedi:

Na prvom je mjestu kraći napis (str. 171—173) o poplavama koje su u novembru 1966. god. tako teško pogodile niz regija srednje i sjeverne Italije, nanijevši, uz ostalo, i tolike neprocjenjive štete kulturnom blagu, pa i arhivskoj građi, naročito u Firenzi. Osvrćući se na velike napore uložene za spašavanje oštećenih kulturnih dobara, Društvo arhivskih radnika Italije zahvaljuje se, i ovim putem, svim kulturnim radnicima Italije i drugih zemalja, koji su pružili pomoć u toj velikoj akciji spašavanja. Autor napisa ističe kako se veliki broj društava arhivskih radnika, iz raznih zemalja širom svijeta, odmah pridružio akciji i ponudio svoju pomoć, dajući vidnog izraza svojoj solidarnosti s talijanskim kolegama. Posebno je naglašena velika pomoć koju je pružila organizacija UNESCO. Reproduciran je potpuni tekst apela, što ga je 2. XII 1966. uputio René Maheu, generalni direktor UNESCO-a, na 120 država članica ove međunarodne organizacije za obrazovanje, nauku i kulturu. U apelu se traži od vlada država članica da učine, u granicama svojih mogućnosti, sve što mogu, pa da novčanim sredstvima, materijalom i radom svojih stručnjaka što više pomognu u akciji spašavanja oštećenih kulturnih dobara u Firenci i Veneciji. Apel je ujedno upućen, u tom smislu, i svim kulturnim institucijama, stručnim društvima (nacionalnim i međunarodnim), kao i pojedincima građanima.

Nakon toga slijedi članak (str. 174—182) o spašavanju arhivske građe, postradale u spomenutim poplavama 4. XI 1966. Autor prof. E. Califano odmah uvodno ističe veliku važnost sabiranja, analize i sistematiziranja iskustava stečenih u ovoj velikoj akciji spašavanja i restauracije arhivalija. Definitivno će se to moći da izvrši nakon što bude okončana ova zamašna i dugoročna akcija na restauraciji tolikih stotina tisuća oštećenih svezaka arhivske građe, pa se autor ograničava na informaciju o nekim osnovnim pitanjima i

naporima oko spašavanja. Izlaganje je podijelio na tri kraća poglavlja: 1) štete i spašavanje arhivskih dokumenata; 2) prvi zahvati na spašenom materijalu (prenos iz postradalih arhiva, čišćenje i pranje, sušenje, dezinfekcija), i 3) vraćanje građe u arhive i restauracija. Iako preliminarne naravi, informacije koje daje autor E. Califano, inače poznati talijanski stručnjak za konzervaciju i restauraciju arhivske građe, izvanredno su zanimljive i poučne za svakog arhivskog radnika. Zbog toga se moramo, drugom prigodom, opširno i detaljno osvrnuti na njegova izlaganja a povezat ćemo to s prikazom još nekoliko publikacija koje obrađuju štete, spašavanje i iskustva stečena u akciji spašavanja arhivske građe postradale poplavama u Italiji. Spomenimo ipak glavne zaključke kojima autor završava svoj članak a to su: 1) treba imati unaprijed pripremljene, i solidno razrađene, planove za intervenciju u slučajevima nastupa opasnosti; 2) treba posvetiti veću brigu preventivnoj zaštiti kulturnih dobara, izloženih raznim opasnostima koje se mogu svesti na tri glavne kategorije (voda, vatra, raspadanje, pojavljujući se pojedinačno ili kombinirano, a svaka se od njih može opet svesti na eventualne konstruktivne greške u zgradi kulturne ustanove, na njen položaj (lokaciju) ili na nedostatke njene opreme; 3) štete će biti mnogo manje, ako se u tekućem radu (dakle mnogo prije nego li nastupe opasnosti) stalno misli na primjenu i takvih zaštitnih mjera kao što je fotosnimanje arhivske građe, uz izradu kopija mikrofilmskih traka, i 4) rezultati preventivnih mjera zaštite, kao i onih spašavanja, neće biti zadovoljavajući, ako se ne prevladaju i izvjesne zapreke psihološkog karaktera, koje otežavaju primjenu modernih tehničkih postupaka zaštite ili spašavanja arhivalija.

Na kraju, uz informiranje o ovim člancima koji se odnose na spašavanje arhivalija postradalih od poplave u Italiji, spomenimo još da se i Arhiv Hrvatske u Zagrebu priključio akciji pomoći talijanskoj arhivskoj službi u restauriranju oštećene građe. Sredinom 1967. godine preuzeto je od Državnog arhiva u Firenci nešto preko 3.300 listova takve arhivske građe, koja će biti restaurirana u laboratoriju Arhiva Hrvatske, pod rukovodstvom ing. Tatjane Ribkin. Po završenom poslu ona će u slijedećem svesku »Arhivskog vjesnika« detaljnije izvjestiti o tom radu. Osobito nam je drago što smo i na ovaj način mogli da iskažemo našu solidarnost s talijanskim arhivistima, u nesreći koja ih je zadesila.

Zadnji prilog u šestoj rubrici novoga časopisa »Archivi e cultura« raspravlja o mogućnostima elektronskih eksperimenata u arhivima (str. 183—185). Autor A. D'Addario sumarno izvještava o sastanku talijanskih arhivista, održanom u Državnom arhivu u Firenci, gdje se raspravljalo o spomenutoj problematici. On smatra da bi uspjeh takvih eksperimenata otvorio novi period u oblasti korištenja arhivske građe. Rezultat eksperimenata bi trebao da bude slijedeći: upotrebom odgovarajućih elektronskih strojeva, u čiju bi se »memoriju« uložili odabrani podaci, ili čak potpuni tekstovi arhivskih dokumenata, ili samo regesti dokumenata, stvorila bi se mogućnost, da se, po izboru, pomoću odgovarajuće natuknice kao impulsa, dobije pregled svih dokumenata koji se odnose na određenu temu (širu ili užu, događaj, osobu, teritorij, topografsku jedinicu i sl.). Obecanje je, dakle, u zaista velikoj revoluciji cjelokupne oblasti arhivskih naučno-informativnih pomagala. Efekat bi trebao biti: što veća racionalizacija istraživačeva rada u onom dijelu procesa njegova rada koji obuhvata pronalaženje arhivskih izvora i podataka za određenu temu istraživanja. Nesumnjivo je, naglašava autor (str. 184), da primjena ovih novih tehničkih sredstava otvara sasvim nove i nepredvidive arhivističke probleme, a kolikogod ih smatrali problemima budućnosti, oni su već i danas značajni. Jer, nauka sve imperativnije traži da se pride obradi i takvih problema koje je nemoguće rješavati dosadašnjim sredstvima i dosada postignutom racionalizacijom istraživačkog procesa. Uloga čovjeka — stvaraoaca u realizaciji sinteze nezamjenjiva je, ali se prethodni dijelovi istraživačkog procesa moraju racionalizirati, olakšati i ubrzati u daleko većoj

mjeri nego što je danas slučaj. Mnogo ima problema na putu k tome cilju, ali, zaključuje autor, »nova era je otvorena!»

Na kraju, u sedmoj — posljednjoj — rubrici »Informacije i razno« (str. 189—207), ovaj novi arhivistički časopis »Archivi e cultura« donosi: tekst talijanskog zakona »o organizaciji i razvoju naučnog istraživanja u Italiji« od 2. III 1963; tekst dekreta o izboru članova nacionalnih savjetodavnih komiteta u okviru Nacionalnog savjeta za naučna istraživanja od 18. XII 1967; obavijesti o programu VI međunarodnog kongresa arhiva u Madridu 3.—7. X 1968; raspis Nacionalnog arhiva u Parizu o redovnom Stage technique international d'archives, koji će se održati pri tom Arhivu 1969. godine.

Završavajući ovaj informativni prikaz novog talijanskog arhivističkog časopisa »Archivi e cultura« možemo zaključiti: već po ovom prvom svesku očito je, da će novi časopis značajno doprinijeti razvoju savremene arhivistike; s interesom će ga svakako pratiti ne samo talijanski arhivisti i kulturni radnici, nego i oni iz drugih zemalja, i to tim više, što bude dosljednije ustrajao u svojoj programskoj orijentaciji. Preporučamo i našim čitaocima da ga prate, a talijanskim kolegama želimo mnogo uspjeha u ovoj njihovoj novoj i korisnoj inicijativi.

B. Stulli

F. MÉTSK, BESTANDVERZEICHNIS DES SORBISCHEN KULTURARCHIVS IN BAUTZEN. TEIL III. DAS DEPOSITUM WENDENABTEILUNG. VEB Dömwina-Verlag, Bautzen 1967.

Ova je publikacija objavljena kao sv. 35 »Radova Instituta za srpski folklor« u Budyšinu (Bautzen). Institut djeluje u okviru Njemačke akademije znanosti u Berlinu. Sudeći po broju publikacija, i po dosadašnjoj aktivnosti baš ovoga autora (F. Métska), Njemačka Demokratska Republika pomaže naučnu i kulturnu djelatnost lužičkih Srba.

Pod općim naslovom »Bestandverzeichnis des Sorbischen Kulturarchivs in Bautzen« autor je u prvom dijelu, objavljenom 1963. godine (v. prikaz I. Esiha u godišnjaku »Narodna umjetnost«, knj. 3, god. 1964—1965, Zagreb 1965, str. 230—231), publicirao inventar sačuvanih ostataka arhivskog fonda Maticе Srpske (Maćica Serbska). U pripremi je drugi dio, koji će sadržavati inventare rukopisnih ostavština lužičko-srpskih javnih radnika. Treći dio je, međutim, autor već završio i objavio, donoseći u njemu inventar-vodič za arhivski fond »Odjela za lužičke Srbe«, organa koji je u mnogom pogledu utjecao na životne prilike lužičkih Srba, i nadzirao njihovu djelatnost u periodu 1920—1945. godine. Na taj treći dio se ovdje ukratko osvrćemo.

Tekstu inventara prethodi vrlo studiozno izrađen predgovor. Autor posebno temeljito obrađuje historijat tvorca fonda, koristeći se ne samo literaturom nego i arhivskom građom. Dosta pažnje posvećeno je pri tome i političko-historijskim objašnjenjima pojedinih organizacionih promjena, kako u periodu do dolaska nacista na vlast, tako i kasnije sve do sloma nacističke Njemačke. Nadovezuje na to podatke o znatnim štetama što ih je arhivski fond pretrpio pri kraju nacističke vlasti i nakon oslobođenja zemlje. Nakon što je 1957. fond predan »Arhivu za kulturu Lužičkih Srba« (kojim rukovodi autor), sređivanje i inventarizacija izvršeni su 1964—1966. godine. Uslijed fragmentarne sačuvanosti i nedostatka starih inventara, kod sređivanja se nije moglo, objašnjava dalje autor (str. 25), prići obnovi izvornog registraturnog sistema, već su kao putokaz poslužile odredbe statuta iz 1920. god., koje su regulirale djelatnost tvorca fonda. Sačuvana građa podijeljena je na 18 grupa, od kojih grupe I—XV sadrže izvornu arhivsku građu (spise i stampata) »Odjela za lužičke Srbe«, u grupi XVI su prijepisi spisa o lužičkim Srbima iz raznih drugih fondova, a grupe XVII i XVIII sadrže pridružene izvorne spise drugih fondova, koji se sadržajno odnose također na lužičke Srbe. Tekst inventara počinje (str. 29—30) tabelarnim pregledom u kojemu je za svaku